

УДК 343.33

І.І. СТРОКОВА,

 канд. юрид. наук, Київський національний
університет культури і мистецтв

СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ «ГЕНОЦИД» В МІЖНАРОДНОМУ ТА НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Ключові слова: *геноцид, міжнародний злочин, суб'єкт злочину геноциду*

Впродовж всієї історії розвитку людства у світі існували випадки масового знищення людей через національну, етнічну чи расову приналежність або спільні релігійні переконання, які забирали життя мільйонів безвинних жертв та сьогодні отримали назву геноцид. Сюди можна віднести релігійні протистояння Середньовіччя [1, с.284–314], завойовницькі походи Чингісхана [2, с.176–177], знищення двох мільйонів вірменського населення 1915–1918 рр. в Османській Імперії [3, с.10–18], голодомор 1932–1933 років, що забрав близько 10 мільйонів життів [4, с.6], страту 6 мільйонів єврейського населення впродовж Другої світової війни [5, с.821–855] тощо. Належну кримінально-правову оцінку отримали знищення близько чотирьох мільйонів населення Камбоджі «червоними кхмерами» в 1975–1979 рр. [6, с.148–160], геноцид 200 тисяч курдів в Іраку в 1987–1989 рр. під проводом влади Саддама Хусейна [7, с.68–77], знищення 200 тисяч хорватів в концентраційних таборах Югославії в 1992–1995 рр. під керівництвом Слободана Мілошевича [8, с.100–101], геноцид у Руанді в 1992–1994 рр., що забрав близько мільйона життів [9, с.395–415]. Таку широкомасштабність ці злочини отримали тому, що вони були втіленням державної політики та вчинювались під проводом осіб, які займають керівні посади в сфері державного управління та наділені владними повноваженнями для реалізації цих жахливих діянь.

Зважаючи на цю жахливу практику, в міжнародному праві було встановлене важливе

положення, згідно з яким підлягають відповідальності за вчинення міжнародних злочинів (в тому числі геноцид) представники державної влади та приватні особи, що передбачено низкою міжнародних документів: Статутом Нюрнберзького трибуналу [5, с.17], Конвенцією про попередження злочину геноциду та покарання за нього від 09.12.1948 р. (далі – Конвенція) [10], Конвенцією про незастосування термінів давності до військових злочинів і злочинів проти людства 1968 р. [11], Римським Статутом Міжнародного кримінального суду (далі – Римський Статут) [12] тощо. Зокрема, в ст.ІV Конвенції встановлено, що особи, які вчиняють геноцид підлягають покаранню, незалежно від того, чи є вони відповідальними за конституцією правителями, посадовими чи приватними особами [10].

Україна ратифікувала Конвенцію 18.03.1954 року [10] і взяла на себе обов'язок передбачити положення цієї угоди в національному законодавстві (що передбачено в статті V Конвенції). Проте, положення статті IV Конвенції (так само як і положення ст.27 Римського Статуту) не узгоджується з ч.1 ст.80, ч.1 ст.105 та ч.1 та ч.3 ст.126 Конституції України, якими народним депутатам України, Президенту України і суддям на час виконання повноважень гарантується недоторканність. Зазначимо, що недоторканність сьогодні передбачає, що народні депутати та судді не можуть бути без згоди Верховної Ради України притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані (ч.3 ст.80, ч.3 ст.126 Конституції України) [13].

Однак 16.01.2015 року Президентом України був внесений на розгляд Верховної Ради України Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України та суддів) № 1776. У цьому законопроекті йдеться про внесення змін до статті 80 Конституції шляхом виключення абзаців: «Народним депутатам України гарантується депутатська недоторканність» та «Народні депутати України не можуть бути без згоди Верховної Ради України притягнені до кримінальної відповідаль-

ності, затримані чи заарештовані». Також передбачене обмеження недоторканності суддів шляхом доповнення статті 129 Конституції України нормою, згідно з якою «притягнення суддів до юридичної відповідальності здійснюється на загальних підставах» [14]. Однак законопроектом не передбачено скасування недоторканості Президента України, тому він може бути притягнутий до кримінальної відповідальності лише в порядку імпичменту (стаття 111 Конституції України), що практично неможливо зробити в нашій державі. Але поки що законопроект не вступив у силу, оскільки проходить розгляд в комітетах Верховної Ради України.

Актуальність досліджуваної проблеми пов'язана із процесом ратифікації Україною Римського Статуту, що триває з 20.01.2000 р. (із дня підписання статуту нашою державою). Значний крок у цьому напрямку біло зроблено 02.06.2016 року у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)». Даний закон, який набирає чинності 30.09.2016 року, передбачав доповнення до статті 124 Конституції такого змісту: «Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Римським статутом Міжнародного кримінального суду» [15]. Визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду нашою державою означає, що даний орган доповнюватиме національні системи кримінального правосуддя, тобто почне діяти лише у тому випадку, коли органи національної юрисдикції не в змозі або не бажають розслідувати міжнародні злочини проти власних громадян. За таких обставин держава може підлягати відповідальності за невиконання своїх міжнародних зобов'язань. Факт відповідальності держави за вчинення міжнародних злочинів дозволив окремим науковцям називати її суб'єктом міжнародного злочину і в нашому дослідженні ми спробуємо це з'ясувати.

Дослідження проблем кримінальної відповідальності за вчинення геноциду розпочалися в 50-х роках такими вченими, як: М.М. Анд-

рюхін, І.Г. Барсегов, В.М. Вартанян, Л.В. Іногамова-Хегай, І.І. Карпець, О.Г. Кибальник, М.І. Костенко, В.М. Кудрявцев, Р. Лемкін, А.В. Наумов, В.П. Панов, Ю.О. Решетов, Н.А. Сафаров, І.Г. Соломоненко, А.Н. Трайнін, О.М. Трикоз, І.В. Фісенко, У.А. Шабас та ін. У наукових працях були названі основні ознаки геноциду як міжнародного злочину та розглянуті різні аспекти застосування кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за його вчинення.

Введення у КК України Розділу «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» зумовило подальше дослідження теоретичних і практичних питань кримінальної відповідальності за вчинення геноциду. Цю проблему розглядали вітчизняні вчені: М.М. Антонович, М.С. Аль-Захарна, В.К. Грищук, Н.А. Зелінська, О.М. Костенко, А.А. Масєвська, П.П. Михайленко, С.М. Мохончук, В.О. Навроцький, В.П. Попович, Є.Л. Стрельцов, М.І. Хавронюк, С.С. Яценко та ін. Однак дотепер остаточно не вирішеною є проблема відповідальності за вчинення геноциду осіб, що займають посадове становище, спірними залишаються питання відповідальності держав за вчинення цього злочину, що нерідко переносяться до об'єктів кримінально-правової охорони.

Тому в статті ми ставимо за мету дослідження відповідальності посадових осіб за вчинення геноциду шляхом аналізу національного та міжнародного законодавства та практики його застосування та формулювання на цій основі рекомендацій стосовно вдосконалення законодавства України а також визначення змісту відповідальності держави за вчинення міжнародних злочинів.

Положення щодо неприпустимості посилення на посадове становище при притягненні до відповідальності осіб, які вчинили міжнародні злочини, з'явилося в міжнародному праві після Нюрнберзького процесу, в результаті кодифікації принципів міжнародного права, визнаних Статутом Нюрнберзького трибуналу. Це було пов'язано з прийняттям резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Підт-

вердження принципів міжнародного права, визнаних Статутом Нюрнберзького трибуналу, що були відображені в рішеннях цього трибуналу» від 11.12.1946 р. Принцип III зазначеної резолюції передбачав: та обставина, що будь-яка особа, яка вчинила діяння, що визнається злочином за міжнародним правом, діяла як глава держави або відповідальна посадова особа, наділена владними повноваженнями, не звільняє таку особу від відповідальності за міжнародним правом [16, с.272]. Необхідність даного принципу була обумовлена тим, що більшість підсудних Нюрнберзького трибуналу вчинювали злочини шляхом зловживання владою або посадовим становищем і посилялися на свій посадовий статус з метою звільнення від відповідальності. Однак трибунал відхилив такі докази, і зазначив, що: «принципи міжнародного права, які за певних обставин захищають представника держави, не можуть застосовуватись до діянь, які є злочинними за міжнародним правом» [5, с.922].

Склад злочину геноциду в той час ще не був сформульованим, але знищення груп людей залежно від їх національної, етнічної та расової приналежності було державною політикою Німеччини, а основі якої лежали теорії про перевагу арійців над всіма іншими націями. Ці злочинні ідеї були законодавчо закріплені в гітлерівському «статуті законів», що стало підґрунтям для видання низки інструкцій і наказів, які регламентували вчинення масових злочинів [5, с.37–40; 17, с.13].

Півсторіччя потому подібна Німеччині ситуація повторилась в Югославії та Руанді, де також були створенні спеціальні трибунали для покарання винних осіб: на основі рішення Ради Безпеки ООН в 1993 р. створено Міжнародний трибунал для судового переслідування осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, вчинені на території колишньої Югославії починаючи з 1991 р. [18, с.748]; в 1994 р. – Міжнародний кримінальний трибунал для судового переслідування осіб, відповідальних за геноцид та інші серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, вчинені на території Руанди,

і громадян Руанди, відповідальних за геноцид та інші подібні порушення, вчинені на території сусідніх державу період між 01.01.1994 р. і 31.12.1994 р. [19, с.761].

У статутах вказаних трибуналів було також закріплено, що посадове становище обвинуваченого як глави держави або уряду або відповідального державного чиновника не звільняє цю особу від кримінальної відповідальності і не є основою для пом'якшення покарання [18, с.749; 19, с.762].

Геноцид в Руанді, аналогічно Німеччині, був частиною державної політики: його здійснювало правління хуту під керівництвом політичної еліти, із залученням політичних партій, армії, поліції та громадських угруповань. Аналіз кримінальних справ, розглянутих трибуналами, показав, що геноцид в цих державах відбувався за участі прем'єр міністра, уряду, екстремістської міліції, військовослужбовців. З числа підсудних 62,5 % службових осіб, 12,5 % військовослужбовців і лише 7,5 % злочинів були вчинені загальним суб'єктом. 75 % вказаних осіб при вчиненні злочину використовували своє службове становище [20, с.9].

Одне з перших міжнародних кримінальних проваджень розглядалося Руандійським трибуналом стосовно геноциду щодо бургомистра (мера міста) Жана Поля Акаєсу. З метою вчинення злочинів засуджений використовував свої повноваження з виконання функцій управління і обслуговування громадського замовлення в межах його комуни, повноваження префекта, контролю над комунальною поліцією та судовою системою тощо [21].

Руандійським трибуналом були визнані винними у публічних закликах до геноциду член правління комітету радіо і телебачення Жан Боско Барагвіза та керівник діяльності радіомовлення та інших засобів масової інформації в державі Фердинанд Нахімана, які організували трансляцію по місцевому радіо РТЛМ закликів до вбивства етнічної групи тутсі (раг.949, 979, 1016 [22]). Винні могли вчинити ці злочини лише тому, що, в силу свого посадового положення, були наділені повноваженнями з управління діяльністю радіо.

Подібних прикладів з міжнародної практики можна навести багато, що ще раз засвідчує той факт, що у вчиненні геноциду задіяне переважно вище керівництво держави, тому скасування недоторканості посадових осіб є необхідною умовою притягнення їх до кримінальної відповідальності. Як слушно зазначив з цього приводу І.І. Лукашук, проблема індивідуальної кримінальної відповідальності керівників держави є однією з найважливіших в забезпеченні ефективності міжнародного права, і разом з тим, однією з найскладніших, оскільки рішення про це приймається керівниками держав [23, с.56]. Погоджуючись із вченим, вважаємо за необхідне зняття недоторканості не лише щодо народних депутатів і суддів, але й щодо Президента України, що забезпечить можливість притягнення зазначених осіб до кримінальної відповідальності та дозволить Україні виконати свої міжнародні зобов'язання у зв'язку з ратифікацією міжнародних угод (Конвенції та Римського статуту).

Одне з міжнародно-правових зобов'язань держави полягає у попередженні і покаранні геноциду, що прямо передбачено в ст.І Конвенції [10]. Проте, покарати, а тим більше попередити геноцид є часто неможливим, коли суб'єктами цього злочину є посадові особи, стосовно яких державою встановлена недоторканість. У такому випадку держава буде підлягати відповідальності за невиконання своїх міжнародно-правових зобов'язань. Однак у доктрині та в міжнародному законодавстві певний час не проводили чіткого розмежування між міжнародною відповідальністю держави і кримінальною відповідальністю фізичних осіб за міжнародним правом, тому державу називали суб'єктом міжнародного злочину, який підлягає кримінальній відповідальності. Це обумовлено тим, що до Другої світової війни в доктрині та в міжнародному праві єдиним суб'єктом відповідальності визнавалася держава (у пакті Бріана-Келлога йшла мова про міжнародний злочин – агресію, як про правопорушення держави) [24, с.42].

На приклад, румунський юрист В. Пелла у Проекті Міжнародного кримінального кодек-

су використовував формулювання «держава, що вчинила міжнародний злочин» та пропонував застосовувати до неї певні санкції [25, с.239–240].

Не винятком стала і робота Комісії міжнародного права ООН над Проектом статей щодо відповідальності держави за міжнародно-протиправні діяння, в ході якої обговорювались підстави визнання деяких діянь держави міжнародними злочинами. На запитання, чи держава може бути притягнута до кримінальної відповідальності, комісія на початкових етапах роботи відповідала, що є достатньо підстав говорити про деякі діяння держав як про «міжнародні злочини», тобто про міжнародні протиправні діяння, які більш серйозні, ніж інші, а отже повинні тягти за собою суворіші юридичні наслідки [26, с.28].

Однак у середині ХХ сторіччя в ст.6 Статуту Нюрнберзького трибуналу вперше був сформульований принцип індивідуальної кримінальної відповідальності, який передбачав: «злочини, які підлягають юрисдикції Трибуналу тягнуть за собою індивідуальну відповідальність» [5, с.17]. Вирок Нюрнберзького трибуналу підтвердив, що «злочини за міжнародним правом вчинюються людьми, а не абстрактними категоріями, і лише шляхом покарання окремих осіб, які вчиняють такі злочини, можливо дотримання приписів міжнародного права» [27, с.992]. Дане положення було кодифіковане в резолюції ООН № 95 (I) від 11.12.1946 р. «Підтвердження принципів міжнародного права, визнаних Статутом Нюрнберзького трибуналу, що були відображені в рішеннях цього трибуналу». Принцип I передбачав: Будь-яка особа, яка вчинює діяння, що визнається злочином за міжнародним правом, несе за нього відповідальність та підлягає покаранню [16, с.272]. Аналогічно, принцип індивідуальної кримінальної відповідальності сформульований в міжнародному законодавстві: ст.ІІ Конвенції про незастосування строків давності до воєнних злочинів та злочинів проти людства 1968 р. [11], ч.2. ст.25 Римського статуту [12] тощо. Зокрема, стаття VI Конвенції передбачає, що особи, обвинувачені у

вчиненні геноциду, повинні бути засуджені... [10]. Отже, з появою даного положення вперше на міжнародному рівні фізичну особу було визнано суб'єктом міжнародного злочину.

Після формулювання даного принципу концепція кримінальної відповідальності держави здебільшого критикується у доктрині. Наприклад, А.Н. Трайнін стверджував, що ідея кримінальної відповідальності держави перебуває в найглибшій невідповідності з основними принципами кримінального правосуддя, оскільки щодо держави не можуть бути застосовані кримінально-правові інститути і поняття винуватості, осудності та інші, без яких неможлива кримінальна відповідальність [28, с.298]. Можна погодитись з І.І. Карпечем в тому, що санкції, які застосовуються до держав, нічого спільного з принципами кримінального права і кримінальним покаранням не мають, оскільки форми і види міжнародно-правової відповідальності держав відрізняються від кримінальної відповідальності за злочини. Відповідальність у кримінально-правовому розумінні стосується насамперед конкретних осіб [29, с.22].

Проте, продовжують існувати і протилежні погляди. Наприклад, В.М. Кудрявцев на основі аналізу міжнародно-правових документів дійшов висновку, що суб'єкти міжнародних злочинів – це передусім держави, їх органи, а також фізичні, приватні або посадові особи, що діють від її імені. Вчений стверджує, що у вироку Нюрнберзького трибуналу йдеться про відповідальність двох типів суб'єктів: власне держави, і лише потім – окремих осіб. Тому, на думку науковця, принцип індивідуальної кримінальної відповідальності фізичних осіб за міжнародні злочини невід'ємний від міжнародно-правової відповідальності держави [24, с.42– 51]. Подібної позиції дотримуються Галенська, Решетов та інші науковці.

Однак сьогодні ми не можемо вважати такі погляди переконливими у зв'язку з формуванням принципу індивідуальної кримінальної відповідальності. До того ж, міжнародне право чітко розмежує поняття «міжнародно-протиправні діяння» та «злочини за між-

народним правом». Це можна помітити в розробленому в 2001 році Комісією міжнародного права ООН остаточному тексті Проекту статей щодо відповідальності держави за міжнародно-протиправні діяння. Згідно з даним проектом, держава несе відповідальність за дії своїх органів будь-якої з гілок влади (ст.4) чи органів, наділених владними повноваженнями (ст.6), а також за поведінку осіб, що діють від імені держави (ст.5). При цьому Комісія використовує поняття «міжнародно-протиправне діяння», що відноситься тільки до діянь держави. На відміну від цього, визначення «злочин за міжнародним правом», «військовий злочин», «злочин проти миру», «злочин проти людства» тощо, які використовуються в низці конвенцій та інших міжнародних актів, відносяться до індивідуальних злочинів, за які держави повинні покарати винних осіб згідно з нормами міжнародного права. Кримінальної відповідальності для держав проектом не передбачено [30]. Відповідно, міжнародно-протиправне діяння тягне за собою обов'язок держави відшкодувати заподіяну шкоду у формі реституції, компенсації чи сатисфакції [26, с.32].

Підсумовуючи викладене, можна зробити такі висновки:

1. На практиці основним суб'єктом геноциду є особа, що займає посадове становище, тому передбачена ч.1 ст.80, ч.1 ст.105 та ч.1 та 3 ст.126 Конституції України недоторканість посадових осіб унеможлиблює кримінальну відповідальність за вчинення цього злочину на території України. Зміни, які пропонуються сьогодні до статей 80 та 126 Конституції України є, безумовно, позитивним кроком уперед в цьому напрямку, що дозволить що Україні виконати свої міжнародні зобов'язання у зв'язку з ратифікацією міжнародних угод (Конвенції та Римського статуту). Однак вважаємо за необхідне зняття недоторканості не лише щодо народних депутатів і суддів, а й щодо Президента України.

2. Суб'єктом міжнародного злочину (геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочин агресії), до якого можливе засто-

сування кримінальної відповідальності, є фізична особа. Державу не можна вважати суб'єктом міжнародного злочину, однак на неї покладено міжнародний обов'язок запобігати і карати такі злочини. Держава несе відповідальність за дії своїх органів будь-якої з гілок влади чи органів, наділених владними повноваженнями, а також за поведінку осіб, що діють від імені держави у вигляді обов'язку відшкодувати заподіяну шкоду у формі реституції, компенсації чи сатисфакції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лозинский С. Г. История Папства / Самуил Горациевич Лозинский. – М. : Политиздат, 1986. – 382 с.
2. Найер А. Военные преступления: Геноцид. Террор. Борьба за правосудие / Арье Найер. – М. : Юрист, 2000. – 368 с.
3. Барсегов Ю. Геноцид армян – преступление против человечества (о правомерности термина и юридической квалификации) / Юрий Барсегов. – Ереван : Айастан, 1990. – 30 с.
4. Конквест Р. Жатва скорби / Роберт Конквест. – К. : Лыбидь, 1993. – 284 с.
5. Нюрнбергский процесс : сборник материалов в 2-х т. / под ред. К. П. Горшенина, Р. А. Руденко, И. Т. Никитченко. – М. : Гос. изд-во юридической лит-ры, 1954– . – 1954. – Т. 1. – 935 с.
6. Ложников И. С. Международное содействие национальному правосудию в отношении преступлений, совершенных в период Демократической Кампучии / И. С. Ложников // Московский журнал международного права. – 2005. – № 2. – С. 148–160.
7. Кочои Самвел. Иракский Курдистан: геноцид и борьба за самоопределение / Савел Кочои // Правозащитник. – 2000. – № 4. – С. 68–77.
8. Мезяев А. Б. Процесс против Слободана Милошевича в Гаагском трибунале: Некоторые международно-правовые проблемы / А. Б. Мезяев // Российский ежегодник международного права. – СПб., 2005. – С. 99–118.
9. Charny I. Century of Genocide: eyewitness accounts and critical views / Israel W. Charny, Samuel Totten, William S. Parsons. – Greenwood. – 528 p.
10. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього: прийнята і запропонована для підписання, ратифікації чи приєднання резолюцією 260 А (III) Генеральної Асамблеї ООН : від 09.12.1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.preventgenocide.org/ua/konventsia.htm>.
11. Конвенція про незастосування терміну давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства : від 26.11.1968 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_168.
12. Римський статут міжнародного уголовного суда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_588.
13. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України : 28.06.1996 р. // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
14. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України та суддів) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53602.
15. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» : від 02.06.2016 р., № 1401–VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>.
16. Кибальник А. Г. Преступления против мира и безопасности человечества / А. Г. Кибальник, И. Г. Соломонко ; под науч. ред. докт. юрид. наук, проф. А. В. Наумова. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. – 385 с.
17. Філянїна Л. А. Міжнародна кримінальна відповідальність індивідів за злочини геноциду / Л. А. Філянїна, Ю. Р. Тарантюк // Науковий вісник Дніпропетровськ. держ. ун-ту внутр. справ. – 2012. – Спец. вип. 1. – С. 11–20.
18. Устав Международного трибунала для судебного преследования лиц, ответственных за серьезные нарушения международного гуманитарного права, совершенные на террито-

рии бывшей Югославии с 1991 года : от 25.05.1993 г. // Действующее международное право : в 3 томах / сост. проф. Ю. М. Колосов и проф. Э. С. Кривчиков. – Т. 2. – М. : Изд-во Московск. независимого ин-та международного права, 1997. – С. 748–759.

19. Устав Международного трибунала по Руанде : от 08.11.1994 г. // Там само. – С. 761–772.

20. Строкова І. І. Кримінальна відповідальність за геноцид (порівняльний аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Ірина Ігорівна Строкова. – Київ, 2010. – 18 с.

21. Prosecutor v. Jean Paul Akayesu. Case № ICTR-96-4-I, 17 June 1997 / International Criminal Tribunal for Rwanda [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unictr.unmict.org/sites/unictr.org/files/case-documents/ictr-964/indictments/en/970617.pdf.pdf>

22. Prosecutor v. Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza and Hasan Ngeze. Case №. ICTR-99-52-T, 3 December 2001 / International Criminal Tribunal for Rwanda [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://69.94.11.53/ENGLISH/cases/Barayagwiza/index.htm>.

23. Лукашук И. И. Международное уголовное право : учебник / И. И. Лукашук, А. В. Наумов. – М. : Спарк, 1999. – 287 с.

24. Международное уголовное право : учебн. пособие / под общей ред. В. Н. Куд-

рявцева. – 2-е изд. перераб. и доп. – М. : Наука, 1999. – 264 с.

25. Pella V. La criminalite collective des Etats et le droit penal de l'avenir. – Bucarest, 1925. – PP. 239–240.

26. Антонович М. М. Поняття міжнародно-протиправного діяння держави та злочину за міжнародним правом : порівняльний аспект / М. М. Антонович // Наукові записки НаУКМА. Сер.: Юридичні науки. – 2002. – Т. 20. – С. 28–32.

27. Нюрнбергский процесс: сборник материалов в 2-х т. / под ред. К. П. Горшенина, Р. А. Руденко и И. Т. Никитченко. – М. : Гос. изд-во юридической лит-ры, 1954– . – Т. 2. – 1954. – 1155 с.

28. Трайнин А. Н. Избранные произведения. Защита мира и уголовный закон / Арон Наумович Трайнин. – М. : Изд-во «Наука», 1969. – 454 с.

29. Карпец И. И. Преступления международного характера / И. И. Карпец. – М. : Юрид. лит., 1979. – 264 с.

30. Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts: Titles and texts of the draft articles II United Nations General Assembly. – A/CN.4/L.602/Rev.1 26 July 2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf.

Строкова І. І. Суб'єкт злочину «геноцид» в міжнародному та національному праві / І. І. Строкова // Форум права. – 2017. – № 1. – С. 175–181 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_1_31.pdf

Здійснено аналіз нормативних положень міжнародного та національного права стосовно суб'єкта геноциду та практики їх застосування, зроблено висновки, на основі яких сформульовано пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства України.

***

Строкова И.И. Субъект преступления «геноцид» в международном и национальном праве

Осуществлен анализ нормативных положений международного и национального права относительно субъекта геноцида и практики их применения, сделаны выводы, на основе которых сформулированы предложения относительно совершенствования криминального законодательства Украины.

***

Strokova I.I. The Subject of Crime «Genocide» in the International and National Law

In the article is carried out the analysis of normative positions of international and national law concerning the s genocide and practice of their application, drawn conclusion, on the basis of that suggestions are set forth in relation to perfection of criminal legislation of Ukraine.